

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;
МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

УДК 347.919.3(477)

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.6.1>

ДОВБЕНКО М.П.

**КРИТЕРІЇ ВІДНЕСЕННЯ СПРАВ ДО МАЛОЗНАЧНИХ
У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

CRITERIA FOR CLASSIFYING CASES AS MINOR IN CIVIL PROCEEDINGS

У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти визначення критеріїв віднесення справ до малозначних у цивільному судочинстві України. Автором підкреслено невизначеність щодо співвідношення понять «малозначні справи» та «справи незначної складності», розмежування характеру та значення справ у межах спрощеного позовного провадження, що сприяє виникненню та поглибленню проблем у правозастосуванні, може непропорційно обмежити право на доступ до правосуддя та касаційне оскарження. Окрема увага приділена дискреційним повноваженням суду, що пов'язані з визнанням справ малозначними, а також проблемі відсутності чітко визначеного законодавством моменту для відповідного визнання. На основі аналізу судової практики виявлено конкретні неоднозначні підходи з віднесення справи до категорії малозначних на різних стадіях цивільного судочинства.

Розглянуто критерії розмежування підстав для розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження та визнання справи малозначною, що має важливе значення з огляду на різні процесуальні наслідки. Підкреслено значення забезпечення права на касаційне оскарження у малозначних справах в контексті необхідності розробки чітких критеріїв оцінки справ, у яких поєднано вимоги майнового та немайнового характеру. Наголошено на важливості дотримання вимоги мотивування судових рішень щодо визнання справи малозначною для забезпечення передбачуваності судової практики.

Приділено увагу передбачуваному застосуванню критеріїв малозначності справ та процесуального механізму їх розгляду з урахуванням принципу пропорційності при реалізації дискреційних повноважень суду у визначенні малозначності справи. Значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання для вдосконалення цивільного процесуального законодавства та формування єдиної судової практики щодо визнання справ малозначними, а також правильного віднесення справ до категорії малозначних, сприятиме досягненню мети спрощення судових процедур у поєднанні з дотриманням гарантій належної судової процедури, підвищенню ефективності судового захисту прав та інтересів учасників цивільного судочинства.

Ключові слова: цивільне судочинство, малозначні справи, спрощене позовне провадження, критерії малозначності справ, принципи цивільного судочинства, доступ до правосуддя, справедливий розгляд цивільних справ, принцип пропорційності.

The article examines theoretical and practical aspects of determining criteria for classifying cases as small in civil proceedings of Ukraine. The author analyzes the uncertainty regarding the correlation between the concepts of «small cases» and «cases of insignificant complexity», differentiation of the significance and nature of cases considered in simplified proceedings, which contributes to problems in law enforcement and may disproportionately restrict the right to access justice and cassation appeal. Special attention is paid to the court's discretionary powers in recognizing cases as small

and the problem of lacking a clearly legislatively defined moment for such recognition. Based on the analysis of judicial practice, ambiguous approaches to the possibility of classifying cases as small at different stages of civil proceedings have been identified.

The criteria for distinguishing grounds for considering cases under simplified claim proceedings and recognizing a case as small are examined, which is important given the different procedural consequences. The importance of ensuring the right to cassation appeal in small cases is emphasized in the context of developing clear evaluation criteria for cases combining property and non-property claims. The importance of adhering to the requirement of reasoning court decisions regarding the recognition of cases as small to ensure predictability of judicial practice is stressed.

Emphasis is placed on the predictable application of criteria for small cases and their procedural mechanism of consideration, taking into account the principle of proportionality in exercising the court's discretionary powers in determining case insignificance. The significance of the obtained results lies in their potential use for improving civil procedural legislation and forming unified judicial practice regarding the determination of case insignificance, which will contribute to achieving the goal of simplifying court procedures while maintaining guarantees of due process, enhancing the effectiveness of judicial protection of rights and interests of civil proceedings participants.

Key words: *civil proceedings, small cases, simplified proceedings, criteria for small cases, principles of civil proceedings, access to justice, fair trial of civil cases, principle of proportionality.*

Вступ. Доступ до правосуддя як умова дотримання права на справедливий судовий розгляд, що передбачено ст. 6 Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод, є невід’ємною складовою демократичного суспільства. З метою доступності та ефективності правосуддя, процесуальної економії кращі практики правосуддя передбачують спрощення процедур тією метою, щоб в усіх можливих випадках полегшувати доступ приватних осіб до судів з одночасним додержанням належного порядку відправлення правосуддя. Відповідно до рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи для спорів за позовними вимогами з незначними сумами впроваджені процедури, у межах яких здійснюється сприяння для особи у зверненні до суду без витрат, які непропорційні ціні позову. Спрощений порядок розгляду цивільних справ дозволяє уникати зайвих судових засідань та обмежує право на оскарження [1]. Переваги процедур з розгляду малозначних справ були визнані різними країнами, корпораціями та міжнародними організаціями. Світовий банк, наприклад, нещодавно відніс до методології забезпечення виконання договорів у звіті «Ведення бізнесу» суди з розгляду малозначних справ та прискорені процедури до належних правових засобів. Згідно з цим звітом 138 країн мають або суди з розгляду малозначних справ, або спрощені процедури. Світовий банк звертає увагу на те, що глобальні корпорації також запровадили власні системи вирішення малозначних спорів. Зокрема, інноваційний підхід «eВау» до онлайн-вирішення спорів став одним із факторів, що вплинув на створення онлайн-судів з розгляду малозначних справ [2, с. 9].

Відповідно до позиції Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ) якісне правосуддя характеризується доступністю для користувачів. Саме доступність до правосуддя стала розглядатись СЕРЕЈ у межах оціночних циклів у якості окремого показника, що включає аналіз: доступності інформації про права, обов’язки та функціонування правосуддя; фінансової доступності як здатності оплатити витрати, що пов’язані правосуддям або можливості отримати безкоштовну державну допомогу чи консультацію; фізичного доступу, що включає й дистанційний доступ до процедур, які необхідні для розгляду справи або вирішення окремих правових питань; доступності до справедливого розгляду справи та забезпечення права бути заслуханим в суді [3, с. 87].

Міжнародні рекомендації щодо спрощення процедур розгляду малозначних справ у порядку цивільного судочинства знайшли своє відображення у національному законодавстві через запровадження інституту малозначних справ та спрощеного позовного провадження. Водночас актуальною залишається низка теоретичних та практичних проблем, які пов’язані насамперед із визначенням критеріїв малозначності справ та їх застосуванням судами. Відповідні виклики зумовлюють подальший аналіз положень цивільного процесуального законодавства та практики їх застосування для формування єдиних підходів до визначення малозначності справ у цивільному судочинстві.

Критерії віднесення справ до малозначних у цивільному судочинстві України, а також суміжні процедурні питання критеріїв визнання справ незначної складності були предметом досліджень українських науковців. Цим питанням свої роботи присвятили, зокрема, В. Бобрик [4], Н. Бондаренко-Зелінська [5], Ж. Васильєва-Шаламова [6], Г. Гембара [20], Р. Головін [7], Грушицький [8], І. Ізарова [9], А. О. Колісник [10], А. Колос [11], Д. Король [12; 13], С. Кравцов [14], В. Мамницький [15; 16], Л. Майстренко [17], Ю. Притика [9], Б. Ратушна [18], О. Ткачук [19], О. Угриновська [20] та багато інших науковців та спеціалістів у галузі правозастосування. Разом із тим, сформульовані дослідниками висновки та рекомендації не дозволили вирішити проблем неоднозначності тлумачення та застосування відповідних норм цивільного процесуального права, які пов'язані з визначеністю та послідовністю критеріїв віднесення справ до малозначних.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкриття сутності критеріїв малозначних у цивільному судочинстві, виявлення проблемних аспектів їх застосування в судовій практиці цивільного судочинства та формулювання пропозицій щодо вдосконалення механізму визначення малозначності справ для забезпечення єдності правозастосування з цих процесуальних питань. Теоретичні засади визначення малозначності справ у цивільному судочинстві та їх співвідношення з малозначними спорами має виключне значення для правової визначеності, підстав та порядку надання правової допомоги з цивільних справ, а також для транскордонних цивільних справ, враховуючи україно-європейські та глобальні інтеграційні процеси, а також викликані й розвитком інформаційного суспільства, й міграцією українців через військову агресію.

Результати дослідження. Відповідно до Конституції України передбачено термін «малозначні спори». Зокрема, згідно зі ст. 131-2 представництво осіб у суді здійснюють виключно адвокати. Законодавством можуть бути передбачені винятки, які стосуються, зокрема малозначних спорів. Відповідне положення конкретизовано у ст. 60 ЦПК України з уточненням того, що справи у малозначних спорах є малозначними справами. Разом із тим, розкриття змісту та обсягу юридичної конструкції «малозначні спори» є з часу появи відповідних норм невизначеним, а значення, між іншим, визначається саме особливим порядком їх вирішення, що обумовлений передусім різними аспектами доступу до правосуддя та спрощенням судових процедур.

Співвідношення понять «малозначні справи» та «справи незначної складності та інші справи, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи» (п. 4 ч. 4 ст. 19 УПК України), «справи незначної складності, визнаних судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує вісімдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб» (п. 2 ч. 6 ст. 19 УПК України), а також критерії, підстави та порядок визнання справ малозначними ставали предметом критичної оцінки науковців та професіоналів у сфері правозастосування. Так, В. Мамницький звернув увагу, що в ЦПК України малозначні справи та справи незначної складності розмежовано не чітко, оскільки у ч. 4 ст. 19 ЦПК України малозначні справи є окремою категорією справ спрощеного позовного провадження, а у ч. 6 ст. 19 ЦПК України до малозначних справ вже віднесено справи незначної складності, які визнаються судом малозначними з певними винятками. Зміст та обсяг поняття «справ незначної складності» не розкривається, а певні пов'язані питання у межах ЦПК України дублюються [15, с. 80]. У цьому контексті слід підтримати критичний аргумент В. Бобрика, відповідно до якого у ст. 19 та ст. 274 ЦПК України підходи щодо правового регулювання відповідних питань є різними. Зокрема, у ст. 19 ЦПК України судячи з переліку справ спрощеного позовного провадження, відповідну процедуру можна охарактеризувати як виняткову, ст. 274 ЦПК України передбачено підхід до спрощеного провадження як до загального за певними винятками [4, с. 98].

Н. Сакара, інтерпретуючи ст. 274 ЦПК України та деякі інші пов'язані положення ЦПК України, узагальнила наступним чином критерії, які повинні братись до уваги при визначенні «незначної складності» справ: стала судова практика з вирішення спору; характер та кількість обставин, які мають бути встановлені у справі (складність предмета доказування); суб'єктний склад справи, вірогідність вступу у справу інших учасників; кількість пред'явлених вимог в межах однієї справи, можливість об'єднання та роз'єднання позовних вимог, зв'язок справи з іншими справами, що перебувають на розгляді в судах; віддаленість з точки зору простору та часу між подіями та фактами, що розглядаються, і процесом судочинства; кількість та специфічність доказів у справі, необхідність забезпечення доказів; наявність виключень, які закріплені ч. 4 ст. 274 ЦПК України; додаткові обставини, що ускладнюють вирішення справи (зміни до законодавства, наявність міжнародних чинників, елементів тощо) [21, с. 3].

Чинною редакцією ЦПК України не визначено час, коли справа повинна бути визнаною у якості малозначної як справа незначної складності (п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК України). Зважаючи на

підпункт «г» п. 2 ч. 2 ст. 389 ЦПК України це відноситься до повноважень суду першої інстанції. Відповідне положення сприяє невизначеності щодо наявності права на оскарження судового рішення, може призвести до порушення права на доступ до суду зважаючи на практику ЄКПЛ. На переконання Н. Сакари, яке слід підтримати, задля запобігання непередбачуваності правообмеження справа повинна бути визнаною у якості малозначної судом першої інстанції в ухвалі про відкриття провадження у справі із належним мотивуванням [21, с. 5]. Водночас відповідно більш ранньої позиції Н. Сакари є можливість визнання судом справи малозначною на будь-якій стадії її розгляду, у зв'язку із чим авторка критично висловилаь щодо позицій Верховного Суду, викладених у відповідних ухвалях (від 12.03.2018 р., справа № 280/236/17, від 14.03.2018 р., справа № 127/22669/17, від 14.03.2018 р. у справі № 272/415/17) [22, с. 203].

Водночас натеper існує підхід, який реалізується й у судовій практиці, що буде продемонстровано нижче, відповідно до якого суд має право віднести справу до категорії малозначних на будь-якій стадії судочинства. Зокрема суд апеляційної інстанції може здійснити розгляд справи з викликом сторін, визнавши помилковість віднесення справи до малозначних судом першої інстанції. Крім того, та обставина, що суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково, для Верховного суду є підставою для відкриття касаційного провадження, звісно за умови належного мотивування. При цьому слід зауважити, що законодавчі конструкції «віднесення справи до категорії малозначних помилково» (ч. 3 ст. 389 ЦПК України) та «справи незначної складності, визнані судом малозначними» (ч. 6 ст. 19 ЦПК України) є не тотожними. Саме використання у ЦПК України конструкції «справи незначної складності» до, по суті, відмінних справ за складністю та характером породжує невизначеність.

Зокрема, у справі № 278/3367/19-ц позивачкою було пред'явлено вимоги немайнового характеру, у зв'язку з чим у ній неможливо визначити ціну позову, а тому за позицією Верховного суду справа не належить до категорії малозначних [21, с. 7; 24;]. Разом із тим, у постанові у зазначеній справі крім того, що справа віднесена до малозначних помилково, визначено, що суд першої інстанції помилково розглядав цю справу в порядку спрощеного позовного провадження, не врахувавши категорію та складність справи, обсяг та характер доказів у них. Складно погодитись із такою позицією, оскільки відповідна категорія справ (визнання договору недійсним) не є імперативною щодо розгляду у межах загального позовного провадження, а розгляд справи у межах спрощеного позовного провадження не є підставою для відмови у відкритті касаційного провадження у справі. Визначальним положенням є те, що відповідно до ч. 2 ст. 274 ЦПК у порядку спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка інша справа, віднесена до юрисдикції суду, за винятком справ, зазначених у ч. 4 цієї статті. Тобто справи малозначні та справи незначної складності (й визнані судом малозначними, й для яких пріоритетом є швидке вирішення) не є тотожними. Відповідні положення не завжди однозначно та послідовно тлумачаться та застосовуються у судовій практиці, у зв'язку із чим учасники справи може буди не-пропорційно обмежені у праві на касаційне оскарження судового рішення. Взагалі законодавча конструкція «віднесення справи до малозначних помилково» критично оцінювалась дослідниками зі справедливими аргументами на користь того, що дискреційних повноважень суду, оскільки очевидним є те, що значна кількість справ у протилежному разі дійсно будуть відноситися до малозначних нібито помилково [23, с. 85].

Унаочнити досліджувану неоднозначність можна на наступному прикладі. У справі № 684/399/23 за позовом про розірвання договору оренди земельної ділянки, стягнення заборгованості за договором оренди, передачу земельної ділянки власнику та стягнення моральної шкоди Верховний Суд визначив, що за характером спірних правовідносин та предметом позову справа є малозначною як незначної складності, не належить до справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, а ціна позову не перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Відповідно судові рішення у справі № 684/399/23 можуть бути оскаржені в касаційному порядку за наявності умов, які передбачені у п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України [25].

У контексті подібних випадків, що є характерними для судової практики, маємо звернути увагу на співвідношення положень статей 19 і 274 ЦПК України. Зокрема, О. Колісник робить висновок, що «малозначні справи» та «справи незначної складності» не чітко розмежовані, зміст і сутність «справ незначної складності» є не розкритою [10, с. 46]. Л. Майстренко, у свою чергу, ставить слушне запитання про те, чи є малозначними всі справи, які розглядаються у порядку спрощеного позовного провадження, чи мають обов'язково визнаватись малозначними справи, щоб розглядатися в порядку спрощеного провадження? Крім того, теоретично та практично

важливим є визначення правового значення відповідного поділу. Для цього Л. Майстренко наводить аргументи, що якщо справа визнається малозначною, йде мова про порядок розгляду, який визначений для категорії малозначних справ, зокрема: правила подання відповідачем заперечень проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження не застосовуються. Крім того, у ЦПК України не визначено, що суд повинний визнати справу малозначною, щоб вона розглядалась у межах спрощеного позовного провадження. У протилежному випадку втрачають сенс окремі процесуальні норми, що закріплені у ч. 2 ст. 161, у ч. 2 ст. 274, у ч. 7 ст. 277 ЦПК України [17]. Віднесення справи до категорії малозначних дозволяє здійснювати представництво у суді особі, яка не є адвокатом, а також може обмежити перегляд судових рішень у малозначних справах в касаційному порядку (з деякими винятками). Як зазначила Л. Майстренко, слід чітко розрізняти, процесуальні підстави для розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 274 ЦПК України (встановлений факт малозначності справи або визнання її малозначною судом) та відповідно до ч. 2 ст. 274 ЦПК України (будь-яка справа, якщо суд враховуючи думку та аргументи сторін прийде до висновку про її розгляд в порядку спрощеного позовного провадження) [17].

Відповідно до ч. 4 ст. 19 ЦПК України спрощене позовне провадження призначене для розгляду і малозначних справ, і справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Малозначними справами, які визнаються такими законом, є справи, у яких у яких ціна позову не перевищує тридцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, справи про захист прав споживачів, ціна позову в яких не перевищує шістдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Від дискреційних повноважень суду залежить визначення розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження справ незначної складності, визнаних судом малозначними (відповідно до наведених у статті прикладів з судової практики Верховний суд визнає ними справи і без ціни позову, і з поєднанням вимог різного характеру), крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує вісімдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ст. 274 ЦПК України).

Правильне визначення справи як малозначної має виключне значення для дотримання права на справедливий суд, а також доступності касаційного оскарження. Неправильне визначення категорії справи судами є непропорційним, непередбаченим законом обмеженням права на судовий захист, порушує право на справедливий суд. Відповідно до зазначеної вище справи № 684/399/23 в одній позовній заяві поєднано декілька вимог майнового та немайнового характеру, що не дає підстав однозначно відносити справу до малозначних, водночас дозволяє здійснити розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження. Суд першої інстанції призначив розгляд справи в порядку загального позовного провадження [25]. В інших аналогічних справах, яких в Реєстрі містися близько 1000 справ з 1 січня 2019 року, суди також призначали розгляд справ в порядку загального позовного провадження [26; 27; 28; 29; 30]. Водночас є справи, у яких суди приходять до висновку про можливість розгляду цивільної справи в порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням (викликом) сторін та проведенням судового засідання [31].

Справи за позовами про розірвання договору оренди земельної ділянки, стягнення заборгованості за договором оренди, передачу земельної ділянки власнику та стягнення моральної шкоди є досить розповсюдженими у судовій практиці, та щодо їх значення та категорії Верховним Судом були висловлені неоднозначні правові позиції. Зокрема, відповідно до ухвали 25 липня 2024 року у справі № 709/555/23 Верховний Суд у складі постійної колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду відмовив у відкритті касаційного провадження не у зв'язку із тим, що справа є малозначною, а з підстав того, що з наведених заявником обставини в обґрунтування ч. 3 ст. 389 ЦПК України, немає відомостей про те, що справа стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики. Заявник також не довів наявності протиріччя між висновками у справі судів попередніх інстанцій та судовою практикою Верховного Суду у справах з «ідентичними фактичними обставинами». Загалом мотивування касаційної скарги полягає у запереченні оцінки судами наявних у справі доказів та встановлених обставин, але не надано обґрунтування фундаментальності вирішених у справі правових питань, а аналіз колегією судових рішень у справі та аргументів заявника не підтверджують того, що справа має для нього виняткове значення [32].

В іншій справі Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду прийняв касаційну скаргу відповідача, не зважав на ті обставини, що певні вимоги є малозначними, а посилаючись лише на наявність того, що в судовому рішенні судом застосовано

норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду [33]. Наслідуючи логіку з попереднього прикладу, у відкритті провадження суд міг та мав відмовити з тих підстав, що справа є малозначною, судові рішення у якій не підлягає касаційному оскарженню (ст. 389, 394 ЦПК України).

Відповідно до постанови від 06 березня 2019 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у справі № 183/262/17 відкрив провадження, зазначив, що з урахуванням ціни позову, вимог п. 1 ч. 6 ст. 19 ЦПК України справа, яка є предметом перегляду, є малозначною, але зазначив, що є підстави для касаційного перегляду судового рішення у цій справі, оскільки касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики [34]. Водночас предметом пред'явленого позову відповідно до даних реєстру є розірвання договору оренди земельної ділянки, а належних аргументів щодо віднесення справи до категорії малозначних не було наведено, так само як і аргументів на користь фундаментального значення для формування єдиної правозастосовчої практики.

У справі № 709/344/23 Верховний Суд дійшов висновку про відмову у відкритті касаційного провадження, оскільки вона подана на судові рішення у малозначній справі, обґрунтував свою позицію, враховуючи положення ст. 19 ЦПК України у системному зв'язку з нормами статей 274, 389 та 394 ЦПК України суд вправі віднести справу до категорії малозначних на будь-якій стадії її розгляду. Предметом спору цій справі є вимоги про розірвання договору оренди земельної ділянки, стягнення заборгованості за договором оренди, передачу земельної ділянки власнику та стягнення моральної (немайнової) шкоди. Водночас суд послався лише на вимоги, які мають ціну позову (сукупно 41 336, 70), визнавши її справою незначної складності відповідно до положень ч. 4 ст. 274 ЦПК України. Посилання заявника у касаційній скарзі на фундаментальне значення питання права, якого стосується касаційна скарга, суд визнав не обґрунтованими, оскільки вони не впливатимуть на значну кількість спорів, створюючи тривалий у часі та відмінний від того, що існував до цього, підхід до вирішення актуальної правової проблеми. Інтерес представляють положення, які у постанові презюмуються належно мотивованими, зокрема, що застосування критерію малозначності у цій справі є передбачуваним, те, що у малозначній справі незгода заявника із судовим рішенням, встановленими судом обставинами та оцінкою доказів не є підставою для відкриття касаційного провадження [35].

Зважаючи на викладене, при застосуванні передбачених ЦПК України оціночних критеріїв малозначності справи основоположним є принцип пропорційності. Його реалізація здійснюється через алгоритм оцінки пропорційності правообмеження, за яким суд при визначенні порядку здійснення правосуддя має оцінити можливість та доцільність правообмеження відповідно до завдань цивільного судочинства, з метою дотримання розумного балансу між приватними та публічними інтересами, а також з урахуванням складності справи, значення справи для сторін, особливостей предмета спору, ціни позову тощо. Забезпечення єдності судової практики з досліджених питань потребує особливої уваги та можливе лише за умови чіткого розуміння співвідношення категорій справ, критеріїв їх розмежування та процесуальних наслідків віднесення справ до малозначних, з обов'язковим дотриманням принципу пропорційності при реалізації судом дискреційних повноважень.

Висновки. Проведене дослідження теоретичних та практичних аспектів встановлення критеріїв малозначності справ у цивільному судочинстві дозволило виявити неоднозначність судової практики з визначення порядку вирішення справ, зокрема у межах спрощеного позовного провадження. Виявлена термінологічна неузгодженість та стала невизначеність співвідношення понять «малозначні справи» та «справи незначної складності» свідчать про необхідність законодавчої та правозастосовної конкретизації категорії «справ незначної складності». Це є однією з основоположних умов єдності судової практики, зважаючи на роль Верховного Суду, з застосування норм процесуального права, що регулюють порядок віднесення справ до малозначних як таких, що є малозначними, або інших справ, що можуть бути вирішені в порядку спрощеного позовного провадження. Нагальною є проблема розмежування підстав для розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження та визнання справи малозначною, оскільки це призводить до різних процесуальних наслідків. Судова практика демонструє відсутність однозначних підходів щодо можливості віднесення справи до категорії малозначних на різних стадіях судового процесу. Потребують вдосконалення критерії оцінки справ щодо їх значення та складності, у яких поєднано вимоги майнового та немайнового характеру.

Непослідовне дотримання вимог принципу пропорційності, який є основоположним при віднесенні справ до малозначних, у судовій практиці не має чітких критеріїв застосування судами,

що перешкоджає формуванню єдиної судової практики. Визначальним є обмеження дискреційних повноважень суду при визначенні малозначності справи, оскільки широкі дискреційні повноваження призводять до неоднакового застосування норм та породжують суперечливу судову практику.

Принцип пропорційності та правова визначеність у контексті правосуддя стосуються не лише процесуального закону, а й практики його застосування. Наразі у контексті досліджених правозастосовних питань існують суттєві недоліки в реалізації передбаченого законом механізму мотивування судових рішень щодо визнання справи малозначною. Це негативно впливає на передбачуваність судової практики та ефективний захист прав учасників процесу. Виконання судами обов'язку належного мотивування рішення щодо визнання справи малозначною з урахуванням застосовних до конкретного випадку критеріїв та обставин справи має сприяти забезпеченню єдності судової практики. Таке мотивування має належно демонструвати, що аргументи особи почуті судом, а в їх підтвердження та щодо кожного критерію малозначності наведено відповідні мотиви з урахуванням вимог пропорційності.

Перспективним напрямком подальших досліджень є розробка чітких критеріїв для визначення малозначності справ та вдосконалення механізму їх застосування з урахуванням принципу пропорційності, вимог справедливого судочинства, удосконалення суміжних юридичних конструкцій, застосування яких може вплинути чи неправомірно обмежити право на доступ до правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_81_7_1981_05_14.pdf
2. Fast-Tracking the Resolution of Minor Disputes. Experience from EU Member States. The World Bank. Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of the Netherlands. 36 с. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/pt/670181487131729316/pdf/Fast-tracking-the-resolution-of-minor-disputes-experience-from-EU-Member-States.pdf>
3. European judicial systems. CEPEJ Evaluation Report. 2024 Evaluation cycle (2022 data). Part 1. General analyses. Council of Europe. 174 с. URL: <https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac>
4. Бобрик В.І. Дискурс про критерії розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 18–19 жовт. 2018 р.). Чернівці, 2018. С. 97–100. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/15636>
5. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Інститут малозначності справ в цивільному судочинстві України як перешкода для ефективної реалізації принципів верховенства права та доступності правосуддя. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 172–178. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.29>
6. Васильєва-Шаламова Ж.В., Лисак О.О. Поняття та характерні ознаки спрощеного провадження як виду процесуального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 110–114. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/23>
7. Головін Р. Розірвання договору оренди не є малозначною справою. Позиція Наталії Сакари. *Юридична газета Онлайн*. 2024. 26 липня. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/rozirvannya-dogovoru-orendi-ne-e-maloznachnoyu-spravoyu-poziciya-nataliyi-sakari.html>
8. Грушицький А. Коли справи незначної складності стають малозначними, і що це означає для можливостей оскарження та представництва. *Закон і Бізнес*. 2018. 15-21 вересня. URL: https://zib.com.ua/u/134471-koli_spravi_neznachnoi_skladnoschi_stayut_maloznachnimi_.html
9. Ізарова І.О., Притика Ю.Д. Спрощене позовне провадження цивільного судочинства України: виклики першого року застосування в судовій практиці. *Проблеми законності*. 2019. № 145. С. 51–67. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=Pz_2019_145_6
10. Колісник О.В. Проблеми визначення критеріїв малозначності справ. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення* : збірник наукових праць учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 23-24 листопада 2018 р., Київ, Україна / за заг. ред. І. Ізарової, Р. Флейшара, Р. Ханік-Посполітак. – Київ : Дакор, 2018. С. 46–51. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/6b588751-2af9-452c-8672-9509d4c75365/download>

11. Колос А. Теоретичні проблеми спрощеного провадження у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 32–35. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/7.pdf>
12. Король Д. Малозначні справи в законодавстві та доктрині цивільного процесуального права європейських країн. *Університетські наукові записки*. 2019. № 3(71). С. 260–275. DOI: <https://doi.org/10.37491/UNZ.71.21>
13. Король Д.А. Спрощене провадження цивільного судочинства в різних країнах Європи: порівняльна характеристика. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 225–228. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.45>
14. Кравцов С.О. Малозначність спору як "процесуальний фільтр" касаційного оскарження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 126–129. URL: http://lsej.org.ua/6_2019/30.pdf
15. Мамницький В.Ю., Алексанян К. А., Діброва Т. А. Проблемні питання інституту малозначних справ за цивільним процесуальним кодексом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 79–82. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-9/18>
16. Мамницький В.Ю., Кахнова М. Г., Шевченко Ю. А. Малозначні справи та спрощене провадження як процесуальна форма їх розгляду. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 63. С. 88–96. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=jousepr_2019_63_14
17. Майстренко Л. Спрощене позовне провадження в цивільному процесі: чи все так просто? *Судово-юридична газета*. 28 березня 2018. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/116570-sproschene-pozovne-provadzhennya-v-tsilivnomu-protsesi-chi-vse-tak-prosto>
18. Ратушна Б.П. Значимість малозначних справ у цивільному процесі України. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 4(10). С. 127–134. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-4\(10\)-127-134](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-4(10)-127-134)
19. Ткачук О. Спрощене провадження — новела цивільного процесу: правова природа, ознаки, процедура. *Право України*. 2017. № 8. С. 45–56.
20. Угриновська О., Гембара Г. Спрощене позовне провадження: законодавча регламентація та проблеми судової практики. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 85–89. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/12/16.pdf>
21. Сакара Н. Аналіз помилок, які виникають при розгляді цивільних справ у порядку спрощеного позовного провадження. *Верховний суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/PREZ_Sakara_2021_11_05.pdf
22. Сакара Н. Ю. Спрощене позовне провадження як новела цивільного процесуального права. *Проблеми цивільного права та процесу*. Харків. 2018. С. 202–205. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_05_2018/pdf/62.pdf
23. Помазанов А. В. Малозначність справ у цивільному процесі України. *Право і суспільство*. 2018. № 1 (ч. 2). С. 80–86. <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/fa090e2b-60a6-438f-aa2c-34e0cfb7bcc3/content>
24. Постанова Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 03.02.2021, справа № 278/3367/19-ц. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=94803271&red=1000032441a6288154409f81c5ffd430114374&d=5>
25. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 09.05.2024, справа № 684/399/23. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=118961119&red=100003a9c1298cafb8fc37b8c64c237167cd0b&d=5>
26. Ухвала Старосинявського районного суду Хмельницької області від 18.08.2023, справа № 684/399/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112890898>
27. Ухвала Магдалинівського районного суду Дніпропетровської області від 05.10.2021, справа № 179/1501/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100391094>
28. Ухвала Чугуївського міського суду Харківської області від 22.05.2024, справа № 636/3478/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119190002>
29. Ухвала Чугуївського міського суду Харківської області від 22.05.2024, справа № 636/3477/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119190004>
30. Ухвала Сосницького районного суду Чернігівської області від 30.12.2022, справа № 745/572/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108195884>
31. Ухвала Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 02.04.2020, справа № 705/1156/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88590602>

32. Ухвала Верховного суду у складі постійної колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 25.07.2024, справа № 709/555/23/ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120654276>

33. Постанова Верховного Суду від 07.02.2024, справа № 579/1133/22/ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116955459>

34. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 06.03.2019, справа № 183/262/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80458238>

35. Ухвала Верховного Суду у складі постійної колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 19.06.2024, справа № 709/344/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119907448>